

soustvarjalcih zbornika (pedagogih) uporabljene kot začetne, ogrevalne vaje, predvsem pa so služile za vzpostavljanje zaupanja med udeleženci delavnic. V različnih delih sveta se spopadajo z različnimi težavami: ponekod sta to revščina in nepismenost, drugod nasilje nad ženskami, Romi, temnopoltimi ... V zborniku se tako prepletajo zgodbe iz Južne Amerike, New Yorka, Slovenije, kjer motivatorji/trenerji/pedagogi/jokerji v središče zanimanja vzamejo različne skupine ljudi, tudi upokojece. Kratke zgodbe, ponekod dnevniški zapisi, so podkrepljene s fotografijami z vaj, med besedilo pa se mestoma infiltrirajo miselni vzorci in skice iz nekaterih teoretičnih priročnikov o gledališču zatiranih. Avtorji plastično odstranjejo skrivnosti samega procesa nastajanja »drugačne« predstave, kjer namesto profesionalnih akterjev igrajo ljudje z ulic. Vsi »na oder« stopijo prostovoljno, brez kakršnekoli besedilne predloge. Učenje, raziskovanje in razreševanje problemov določene družbene skupine poteka spontano, izven ustaljenih gledaliških norm, temelječe predvsem na individualnih izkušnjah. Metode gledališča zatiranih so bile tako uporabljene za reševanje različnih represij. V okviru prvotne, Boalove tehnike, so udeleženci uprizorili kratke prizore in nato diskutirali o potencialnih praktičnih rešitvah glede na zastavljeno problematiko.

Kljub nekaterim tipkopisnim napakam ter že omenjeni nepreglednosti naslovov in avtorjev je zbornik verodostojen prikaz procesa ustvarjanja tovrstnega gledališča, saj temelji na osebnih, torej praktičnih izkušnjah avtorjev. Teorija se umakne opisovanju dela z ljudmi in njihovimi strahovi, njihovem reševanju ter končnemu produktu – »predstavi«.

Marko Ribac

Igor Vobič: Journalism and the Web: Continuities and Transformations at Slovenian Newspapers. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2013. 140 strani (ISBN 978-961-235-668-2), 15 EUR

Igor Vobič v svoji kratki knjižici, napisani v angleškem jeziku, brez opomb pod črto (mišljeno kot pohvala) in s premnogo metabesedilnimi sredstvi (t. i. kaži poti), ki napovedujejo ali povzemajo (mišljeno kot kritika) ubere topični pogled na novinarstvo, profesijo, ki bi še na prelomu tisočletja knjigi namenila če že ne poglobljene debate, pa vsaj pozornost in vidne komentarje. Ker je to danes malo verjetno, so premisleki o počasni degradaciji profesije, ne da bi patetično slavili njene davno izgubljene intelektualne korenine, ki pa so najverjetneje bolj stvar imaginacije kot zgodovinske materializacije, več kot dobrodošli. Poleg tega, da veseli multiteoretski topični pristop, kjer lahko privzamemo različne poglede na preučevani predmet, Vobič obenem pokaže, kako težko je zapopasti to mnogotero intersekcionalnost družboslovnega predmeta – mikro-, mezo-, makroraven; ekonomsko, politično, pravno, spolno, rasno, kulturno pogojenost; (nad)nacionalno, regionalno, lokalno umeščenost; delavsko, honorarno, študentsko, javno, zasebno zamejenost – pri kateri si je nujno potrebno umazati roke v »kuhinji empiričnega raziskovanja«. Tako lahko to pionirsko delo vidimo v njegovi informativnosti in poučnosti, kot temeljni kamen, kot smerokaz (ki zaenkrat nakazuje štiri možne poti) za naslednje korake: večji fokus na produkcijskem procesu, posvečanje tistim vidikom novinarskega dela in ustvarjalcem, ki se kot novinarji niti ne dojemajo, preplet tehnoloških in delovnih razmer v uredništvih. Tako lahko delo služi kot zaokrožena interpretacija delovnega procesa, ki naj ga v roke vzamejo novinarji in študentje novinarstva, čeprav bi delo predlagal tudi tistim, ki v reševanju kapitalistične ekonomije in tehno-birokratske partitokracije stavijo na ideale novinarstva ter na njihovo (neutemeljeno) prosvetiteljsko vlogo. Tiste, ki nas informirajo, namreč poleg

prekarizacije mučijo, kot to pokaže Vobičeva knjiga, tudi tehnofobija, hierarhizirani odnosi na delovnem mestu, neizpolnjenost, izgorelost, atomiziran delovni proces.

Ker sem bil vedno izrazito skeptičen do bralcev, ki so šibko točko našli v tem, da v knjigi nečesa ni, namesto da bi vzeli drugo knjigo, ki ta vidik obravnava, naj tisto, kar v knjigi manjka, ponazorim drugače. Če je knjiga deskriptivna (prednost), je lahko tudi »zgolj« demonstrativna (pomanjkljivost). Deskriptivno (pionirsko) delo na tem področju bi lahko dopolnil(i) s klasičnimi sociološkimi teorijami in koncepti. Tu se obračam na pričujočo knjigo, medtem ko dejansko (in celo v večji meri) pogledujem na naslednjo. Merim na teoretsko ustrežnejše koncepte, s katerimi bi še lažje zapopadli transformacijo novinarstva, a ki bi avtorju od opisnosti pomagali preiti k ustrezni pojasnitvi pojavov. Npr.: z Bourdieuevim konceptom polja bi dobili širšo kompleksnost prostora, h kateremu se obračata analizirana ljubljanska(!) časopisa. Obenem bi lahko tematizirali tisti pomembni tektonski premik v polju: prihod komercialne televizije, ki je s svojo *logiko* delovanja (in ne s samim prihodom) transformirala polje v celoti. Mertonov obrat Durkheimovega koncepta anomije opisuje, kako se možnost upora poveča, če aspiracije in želje ter percepcije ali ideali, v katere so posamezniki socializirani, ne ustrezajo možnostim v rigidni družbeni strukturi, s čimer bi tematizirali vlogo novinarjev v nedavnih vstajah in uporih ter tako povedali, kam z »objektivnostjo«, ko neoliberalni rezi razgalijo tvojo pozicijo inherentne notranjosti namesto odmaknjene kontemplacije zgolj-posrednika informacij. Foucault ponuja zanimiv izraz: dispozitiv, ki ga nekateri vidijo kot »ideološki aparat z vanj interpeliranim subjektom« (Melita Zajc). Transformacijo lahko zapopademo tudi z dvema koristnima konceptoma iz marksistične literature: s konceptom »akumulacije z razlaščanjem« (David Harvey), reformuliranim konceptom primarne ali prvotne akumulacije, ki poudari njeno permanentnost, ki je v knjigi sicer omenjena, a ne poglobljeno tematizirana, kot privatizacija. Implikacije tega procesa so daljnosežnejše – proces je nasilno odstranil zaposlene v medijskih hišah od udeležbe v odločanju in soustvarjanju lastne hiše, od kreativnega in avtonomnega procesa ustvarjanja novic, bralcem pa začel servirati komodificirane in trivializirane informacije. Ker vidim normalizacijo *deskillinga* (str. 89) kot najpomembnejšo ugotovitev Vobičeve knjige, ki dela novinarje zamenljive in nadomestljive (str. 28) ter tako »odvečne« (Arendt), bi bilo vredno bolj poglobljeno (re)aktivirati tudi ta koncept in ugotoviti, v katerih sferah polja in katerih oddelkih medijskih hiš je ta pojav, ki spremlja vsako tehnološko revolucijo, v kapitalizmu najbolj prisoten ter kako se organizirati proti temu repetitivnemu in poneumljajočemu procesu. Npr. izraza »industrializacija« (str. 41 in 63) ali »fleksibilizacija« (str. 41) novinarjev določeni avtorji nadomestijo z izrazom »proletarizacija« (Primož Krašovec), kar prinese mnoge nove aspekte delovnega procesa. Inkorporacija vse te vednosti vsekakor ni nujna, je pa možna in zato zaželena. Zakaj? Ker je Vobič v svoji knjigi na določenih mestih, kjer sam sebi da besedo, bolj kritičen kot besedila, na katera se nanaša in s katerimi si pomaga. Tako se mi zdi na knjigo ustrezno pogledati kot na materialno realizacijo procesa napredovanja misli. Ker vede ne določa njen predmet, temveč so za prelom od prvotne in neposredne izkušnje nujni elementi, kot so epistemični horizont, metoda, s katero predmet preučujemo, in perspektiva, ki jo v raziskovanju privzamemo, vidim tudi ta družboslovni predmet kot nedokončan, kot objekt v konstantni transformaciji, ki se konsekvентno dopolnjuje v opazovalčevem epistemološkem procesu. Toda primarni material v obliki ekstenzivnih intervjujev avtor že ima, in to mu je lahko pri tej nalogi v pomoč. Zdi se mi izredno pomembno, ne da bi nasilno rezali v komunikacijski krogotok produkcija–tekst–receptcija in le reproducirali akademsko delitev dela, ostati pri analizi produkcije. Ne vidim pomanjkljivosti v tem, da se nekdo vzpostavi kot relevanten avtor, ki analizira produkcijski vidik kulturne industrije (če le pri tem ne izgubi pomembnosti receptcije in besedila, česar tematizacijo si lahko naloži kot nujno in refleksivno intelektualno nalogo, ki v njegovih delih ne bo vsakič prisotna, a bo kljub temu percipirana).

Na koncu še opomba. Sčasoma bo etnografsko oko treba obrniti na lastno – akademsko polje, saj to polje ustvarja kategorije novinarske percepcije skozi praktikume in učenje praktič-

nih večšin (karkoli naj bi že to pomenilo), umanjka pa resnično študijozna in eruditska praksa preučevanja strukturnih in institucionalnih ozadij. Ker to presega krivdo posamezne katedre in zadeva transformacijo univerzitetnega podsistema kot takega, ne morem reči, kdo in na kateri točki v procesu edukacije novinarje preusmeri v antiintelektualizem, personalizacijo in psihologizacijo strukturnih problemov, k (m)učanju jezika, izpopolnjevanju večšin ter spoznavanju obstoječih žanrov, niti zakaj so strukturni procesi potisnjeni v ozadje. Toda dozdeva se mi, da sta škarje in platno – paradoksalno – v rokah ljudi, ki znajo o novinarstvu najbolj artikulirano pisati in govoriti.

Barbara Polajnar

Aleš Črnič: Na vodnarjevem valu: nova religijska in duhovna gibanja.

Ljubljana: Založba FDV, 2012.

291 strani, (ISBN 978-961-235-619-4), 20 EUR

V postindustrijski potrošniški družbi imamo posamezniki možnost izbire in »svobodnih« odločitev med serijo različnih (a konec koncev enakih) proizvodov, ki le krepijo potrošniškega duha in kapitalistično družbo, enako pa se dogaja tudi na »religijskem tržišču«, kar se tiče množice religioznih razlag sveta in obstoja, saj nismo več zaprti v tradicionalno družbo. Po drugi strani tudi vloga religije v našem življenju ni več fiksirana, ampak se vedno bolj spreminja – vsekakor je vloga religije v vsakdanjem življenju vedno bolj nejasna. Gotovo vse prej kot nejasno ali nerazumljivo, temveč nasprotno, precizno in poglobljeno Aleš Črnič v svoji drugi samostojni monografiji¹ *Na vodnarjevem valu: nova religijska in duhovna gibanja* podrobno analizira in raziskuje nove oblike religioznosti ter duhovnosti. Kljub temu da je *Na vodnarjevem valu* znanstveno delo, avtor piše v razumljivem jeziku, zaradi česar je knjiga dostopna širši bralski publiki. Nova religijska in duhovna gibanja se od 60. let prejšnjega stoletja dalje v Združenih državah Amerike in Zahodni Evropi (v Sloveniji od 1980. let naprej) razvijajo kot oblika upora in nestrinjanja s takratnimi ideologijami, medtem ko lahko rečemo, da so danes postala del mainstreama. S tem ko so se vpela v postindustrijsko družbo in posameznikove potrebe po sodobni religioznosti, ki se zmeraj bolj prakticira na način »verovanja brez pripadanja«, gotovo odražajo *zeitgeist* pozne kapitalistične družbe.

Tematike se Črnič loti postopoma, s temeljnimi teoretskimi razlagami, ki pojasnjujejo značilnosti, idejne izvore (azijska duhovna tradicija, zahodni ezoterizem, neopoganstvo in sodobno čarovništvo) ter tipologijo sodobnih religijskih fenomenov in konceptov v sodobni družbi. Za širše razumevanje religioloških terminov sta pomembni razlaga in diferenciacija med sektami, kulti in novimi religijskimi gibanji, ki detabuizirata posamezne religijske skupine. V nadaljevanju avtor posebno poglavje nameni novim religijskim gibanjem v odnosu z okolico in širšo družbo, kontroverzi o pranju možganov, političnim in pravnim razsežnostim novih religijskih gibanj, povezavi med novimi religijskimi gibanji in nasiljem s primeri najbolj znanih nasilnih novih religijskih gibanj (skupina Tempelj ljudstva v Jonestownu, davidovci v mestu Waco, skupina Om Šinrikjo na tokijski podzemni železnici, pripadniki Sončnega templja s skupinskim samomorom v Švici in Quebecu, Gibanje za obnovo desetih božjih zapovedi v

1. Črničeva prva monografija nosi naslov V imenu Krišne: družboslovna študija gibanja Hare Krišna (2005), kjer avtor sistematično obravnava in analizira gibanje Hare Krišna s primerom le-tega v Sloveniji.